

Tiedotusvälineet ulkopoliitikan historian lähteinä

Esimerkkejä Ranskan historiasta vuosina 1900–1980¹

Ulkopoliitikan historiasta puhuttaessa ensimmäiset mieleen tulevat tutkimuskysymykset liittyvät useimmiten ”suurpoliittisiin” päätöksiin ja ilmiöihin: diplomaattisiin suhteisiin, sotien syntyyn ja rauhantekoon, neuvotteluihin, sopimuksiin yms.² Tarkastelun kohteena on valtioiden toiminta, ja ensimmäisillä arkistomatkoilla perehdytään luontevasti diplomaattien raportteihin, virkamiesten ja poliitikkojen kirjeisiin ja papereihin – ulkopoliitikan ammattilaisten omaan maailmaan, jossa ”maan etu” määritellään ja ulkopoliittiset asiat hoidetaan kaukana sisäpolitiikasta.³ ”Kansainvälisen historian” metodioppaassaan professori Marc Trachtenberg antaa kattavan kuvan näistä ulko- ja turvallisuuspolitiikan perinteisistä lähdeaineistoista: julkistetut dokumenttisarjat, ulko- ja sotaministeriöiden arkistoaineistot ja elektroniset lähteet sekä päätöksentekijöiden henkilökohtaiset paperit.⁴

Tässä lyhyessä tekstissä pohditaan, miten ulkopoliitikan historian tutkija voi laajentaa näkökulmansa hyödyntämällä tiedotusvälineiden sisältöjä (lehdistöä, radiota, televisiota, tietotoimistojen sähköitä). Trachtenberg mainitsee ne hyödyllisinä lähteinä lähinnä lähihistorian kuvailuun, silloin kun muut arkistolähteet eivät vielä ole käytettävissä.⁵ Edellyttäen, että tutkija ymmärtää hyvin tiedotusvälineiden kontekstin ja vertailee niitä muiden lähteiden kanssa, tiedotusvälineet kuitenkin täydentävät hyödyllisesti virallisia arkistolähteitä ulkopoliittisten päätösten selittämisessä. Parhaimmillaan ne antavat lisää informaatiota tutkimuksen kohteena olevista ilmiöistä tai päätöksistä ja avaavat tutkijalle kurkistusaukon kansainvälisiä asioita tai ulkopoliittikkaa koskeviin sisäpoliittisiin keskusteluihin. Laajemmin sanottuna tutkija voi tiedotusvälineiden kautta havaita ne paradigmat, mielikuvat ja maailmankatsomukset, jotka päättäjätkin jakavat, sekä yhteiskunnallisen kontekstin, jossa he toimivat.

Konkreettisemmän kuvan luomiseksi tässä tekstissä käytetään esimerkkejä ja tapauksia, jotka liittyvät Ranskan ulko- ja sisäpolitiikkaan vuosina 1900–1970. Teksti on siis ankkuroitu tiettyyn ajalliseen ja maantieteelliseen kontekstiin, vaikka sen havaintoja voidaan hyödyntää muissa tapauksissa.

Ulkopolitiikan ja kansainvälisten suhteiden historia

Lähtökohtana tässä artikkelissa on kansainvälisten suhteiden historia eli historiantutkimuksen koulukunta, jonka Jean-Baptiste Duroselle ja Pierre Renouvin ovat kehittäneet ja jota muun muassa Juhani Paasivirta, Michael Berry ja Jukka Nevakivi ovat soveltaneet Suomen olosuhteisiin.⁶ Kansainvälisten suhteiden historia on hyvin laaja kenttä, jossa tutkitaan eritasoisia ihmisryhmien kohtaamisia ja näiden välisiä suhteita. Renouvin korostaa, että kansainvälisten suhteiden historian tutkimuskenttä kattaa potentiaalisesti koko ”valtioiksi kutsuttujen, tietyllä alueella järjestäytyneiden poliittisten yhteisöjen välisten suhteiden” laajan kirjon.⁷ Renouvinin ja Durosellen innoittamien historiantutkijoiden toimintakenttä kytkeytyy nykyään osittain angloamerikkalaiseen ”kansainväliseen historiaan” (International History), ja ulottuu muun muassa politiikasta kulttuuriin ja sukupuolentutkimuksesta taloushistoriaan.⁸ Ytimeltään Renouvinin ja Durosellen perinne (ja laaja osa International History -alaa) on kuitenkin klassista poliittista historiaa, joka keskittyy erityisesti virallisen ulkopoliittisen päätöksenteon selittämiseen ja diplomaattisiin suhteisiin; koulukuntaa yhdistää ajatus kansallisvaltioiden keskeisestä asemasta suurvallankumouksen jälkeisessä Euroopassa sekä kiinnostus valtioiden johtajien poliittisiin, strategiaan ja sotilaallisiin päätöksiin.

Toisaalta kansainvälinen historia *à la* Renouvin/Duroselle ei ole ainoastaan ”diplomatian” ja ”suurmiesten” historiaa tai valtiollista historiaa. Kriittisiä hetkiä, johtajia ja intressiryhmiä tai poliittisia päätöksiä ei tutkita tyhjiössä vaan poliittisessa, kulttuurisessa, taloudellisessa ja sosiaalisessa ympäristössä; ulkopolitiikan tutkijan työ on kuvailla yleisen kontekstin⁹ ja korkean poliittisen päätöksenteon välistä vuorovaikutusta kuvailemalla tiettyjä tapahtumasarjoja ja pohtimalla kausaliteettiketjuja. Mikäli ulkopolitiikka ymmärretään osittain maan sisäisten poliittisten debattien, kulttuurisen kontekstin ja intressien

kampailun muokkaamana, median tuottamat materiaalit antavat mahdollisuuden lähestyä tätä laajempaa kontekstia, saada näköalapaikka tietyn ajan ja paikan yhteiskuntaan ja siinä vaikuttavien ryhmien paradigmoihin, mielikuviin sekä arvoihin. Durosellen *La Décadence*, klasiikon aseman saavuttanut kirja 1930-luvun ranskalaisesta ulkopoliitikasta, kuvailee laajasti tiedotusvälineiden avulla Ranskan yhteiskunnan kulttuurisia paradigmoja sekä konkreettisia ulkopoliittisia prosesseja ja intressiryhmien välisiä kamppailuja.¹⁰ Näin Duroselle antaa kuvan ulkopoliittisten päätösten ja johtajien maailmankuvan taustasta käyttämällä lähteinä erityisesti valtakunnallista lehdistöä ja aikakauslehtiä. Hän poimii myös ajoittain tiedotusvälineistä tietoja tietyistä tapahtumista, jotka liittyivät ulkopoliitiikkaan tai kartoittaa tapaa, jolla media tulee osaksi päätöksentekoa esimerkiksi poliittisten päättäjien käyttäessä hyväksi lehdistöä, kun he haluavat välittää yleisölle tietyn viestin maan ulkopoliitikasta.¹¹

Tiedotusvälineet ja toimittajat Ranskassa 1900–1980

Edellä mainitut tutkijat muistuttavat median ristiriitaisesta asemasta poliittisena ja kulttuurisena instituutiona. Tiedotusvälineet toimivat eräänlaisessa välimaastossa poliittisen (ja ulkopoliittisenkin) päätöksenteon ja muun yhteiskunnan välillä,¹² julkisessa ympäristössä, jossa niihin vaikuttavat monenlaiset paineet. Toimittajat ja tiedotusvälineiden omistajat osallistuvat debatteihin ja ovat osa poliittisia suhteita, joista ulkopoliitiikka syntyy. Median tuottama materiaali on siis tarkkaan asetettava omaan kontekstiinsa: ensinäkin mediakenttään, sitten laajemmin tiettyyn ajan ja paikan poliittiseen, kulttuuriseen, ideologiseen sekä teknisen kehityksen kontekstiin, joka voi vaikuttaa ulkopoliitiikan ja kansainvälisten asioiden uutisoitumiseen. Tässä on hyvä kulkea yleisestä tiedotusvälineisiin vaikuttavasta kontekstista spesifimpiin sitoutuneisuuksiin.

Valitsemallani aikakaudella ranskalaiset tiedotusvälineet toimivat vuosien 1940–1944 Vichyn hallitusta lukuun ottamatta, tasavaltalaisessa ja demokraattisessa järjestelmässä. Lehdistön vapautta koskeva laki hyväksyttiin Ranskassa vuonna 1881 ja sen jälkeen viralliseen valtiosensuuriin on turvauduttu lähinnä sotatilanteissa: ensimmäisen

maailmansodan aikana vuosina 1914–1918 sekä sodan ja miehityksen aikana 1939–1944. Myöhemmin siirtomaasotien aikana (Indokiina 1946–1954, Algeria 1954–1962) osa tiedotusvälineistä joutui ajoittain sensuurin kohteeksi. Näin kävi erityisesti 1950-luvun lopussa, jolloin sota Algeriassa tiukensi ilmapiiriä ja nakersi selvästi lehdistö- ja julkaisuvapautta: valtion viranomaiset saivat muun muassa oikeuden takavarikoida lehtien numeroita ja kirjoja. Suorien sensuuriepisodeiden lisäksi tiedotusvälineet eivät muutoinkaan toimineet täysin irrallaan valtion tai politiikan vaikutusvallasta. Ranskan valtio käytti erilaisia epäsuoria vaikutusmahdollisuuksia, kuten 1800-luvun lopussa erilaisia pakollisia postileimoja, ja toimi mediakentällä erityisesti radio- ja televisiokanavien monopolinsa ansiosta. Osa toimittajista saattoi myös sensuroida itseään ”kansallisista” tai poliittisista syistä, esimerkiksi halusta tukea armeijan toimintaa siirtomaissa, ottaa huomioon kansallismielisen yleisön odotukset tai vallitsevan nationalistisen mielialan.¹³

Vuosina 1900–1980 Ranskassa tiedotusvälineistä vaikutusvaltaisoin oli lehdistö. Sen normit, toimintatavat, uutiskriteerit ja toimittajat hallitsivat mediakenttää. Valtio oli 1980-luvulle asti monopoliasemassa radio- ja televisioalalla, ja lehdet toimivat pitkään varsinaisina vapaina tiedotusvälineinä. 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa lehdistönvapauslaki, tuoreen tasavallan ilmapiiri, teknologian kehittyminen (erityisesti koneistetut, automatisoidut painomenetelmät) sekä lukutaidon kohentuminen laajensivat olennaisesti ranskalaisten lehtien levikkejä. Mediakenttä jakautui yksityisomistuksessa olleisiin markkinavetoisiin lehdistöyhtymiin ja ideologisten, kulttuuristen tai taloudellisten ryhmittyneiden julkaisuihin. Vuonna 1910 Ranskassa julkaistiin noin 600 päivälehteä, joista suurimmat (*Le Matin*, *Le Journal*, *Le Petit Parisien*, *Le Petit Journal*) olivat varsinaisten mediayhtiöiden omistamia suurlevikkisiä lehtiä.¹⁴

Sähköinen lennätin nopeutti uutisvälitystä ja toi kansalaisten ulottuville enemmän kansainvälisiä uutisia 1900-luvun alussa. Suurten poliittisten ja ”yleisten” päivälehtien varjossa alkoi markkinointimissa ja viihteellistymiskehitys 1800-luvun lopussa. Se tapahtui kontekstissa, jossa valtio ei tukennut suoraan lehdistöä eikä niin kutsutusta ”pienlehdistöstä” (*petite presse*) vaadittu erityistä postileimaa. Tämän ”pennilehdistön” kappalehinta pidettiin alhaalla, ja se kehittyi varhain

omilla uutiskriteereillään ja omassa kontekstissaan keskittymällä kevyempiin ”pikku-uutisiin” (urheilu-, rikos- ja paikallisjutut). Samalla lehdet nojasivat erilaisiin taloudellisiin tai poliittisiin vaikuttajatahoihin (muun muassa ulkomaiset valtiot) saadakseen rahaa. Ensimmäisen maailmansodan jälkeen lehtien levikit kutistuivat samaan aikaan kun niiden oli kilpailtava radion kanssa.¹⁵ Paperipulan hellittäessä toisen maailmansodan jälkeen erityisesti aikakauslehdet ja paikalliset lehdet kukoistivat. 1970-luvun alusta lähtien ranskalaiset tiedotusvälineet ovat kuitenkin olleet vähittäisessä, mutta voimistuvassa mullistuksessa: audiovisuaalisen median nopea teknologinen kehitys, sähköisten tiedotusvälineiden yksityistäminen, inflaatio ja taloudellinen kriisi, lehtiyhtymien yhdistyminen ja kasvaminen, julkisen keskustelun viiheteellistyminen sekä uutistahdin kiihtyminen ovat nopeasti muuttaneet toimittajan työtä. Samoin ovat muuttaneet mediayhtiöiden omistussuhteet, yleisön odotukset sekä perinteisen valtakunnallisen lehdistön asema.

Ranskalaiset ammattitoimittajat, joiden status ja laillinen asema vakiintuivat 1930-luvulla,¹⁶ sekä tiedotusvälineiden omistajat ovatkin osa poliittista ja yhteiskunnallista vuorovaikutusverkostoa, jossa on muodostunut ystävyys- tai riippuvuussuhteita heidän, poliitikkojen ja viranomaisten välille. Lehtien omistajat olivat 1900-luvun Ranskassa usein julkisia hahmoja, jotka tunnettiin niin politiikassa kuin liike- ja salonkielämässäkin.¹⁷ Toimittajalle, kuten esimerkiksi 1930-luvun Henri Géraud’lle (salanimellä ”Pertinax”), kontaktit korkeissa paikoissa olleisiin lähteisiin olivat ammatillisesti tärkeä asia – ne myös ajoittain vaikuttivat hänen tapaansa uutisoida tiettyjä asioita. Pertinax tunnettiin 1920–30-luvulla hyvin Ranskan ulkoasiainministeriössä ja häntä osattiin myös käyttää hyväksi tietyn kuvan tuottamiseksi maan ulkopoliitikasta.¹⁸ Maassa, jossa suurin osa valtakunnallisesta poliittisesta toiminnasta tapahtui Pariisissa, toimittajat, poliitikot ja muut eliitit liikkuvat yhä tänä päivänä varsin pienissä piireissä. 1930-luvulla *L’Oeuvressä* kansainvälisestä politiikasta kirjoittanut Geneviève Tabouis on hyvä esimerkki toimittajasta, joka jakoi raportoinnin kohteensa ajattelutavat ja sosiaaliset normit. Tabouis tunsu erityisen hyvin ”diplomaattisen miljöön”, josta hän pääasiassa raportoi, suurlähettiläinä toimineiden setiensä Paul ja Jules Cambonin kautta.¹⁹ Samal-

la 1920–30-luvun *L'Europe Nouvelle* Louise Weiss, 1960-luvun *L'Expressin* omistaja Jean-Jacques Servan-Schreiber, *Le Monden* Hubert Beuve-Méry olivat tunnettuja julkisia hahmoja. Vuosina 1861–1942 toiminut maineikas, vaikutusvaltainen ja vakavansävyinen *Le Temps* kuvataan useimmissa lähteissä Ranskan ulkoasiainministeriön epävirallisena äänenä. Ulkomailla ja ulkovaltioiden Pariisin suurlähetystöissä luettiin lehden kolumneja ahkerasti, että saataisiin tietoa Ranskan viranomaisten ajatuksista. Tiedotusvälineisiin kirjoittivat toimittajien lisäksi myös poliitikot, intellektuellit, yliopistoihmiset, taiteilijat ja kirjailijat. Sanomalehti on kirjava kokonaisuus, josta voi löytää erilaisia palstoja, kuten kolumneja ja pääkirjoituksia sekä erilaisia tekijöitä, kuten toimittajat, päätoimittajat, poliitikot, asiantuntijat ja vaikkapa lehtien omistajat.

Tiedotusvälineiden ominaisuudet ja sitoutuminen omaan kontekstiin

Tiedotusvälineiden luonne, alueellinen sidonnaisuus ja teknologiset ominaisuudet voivat yhtäläillä vaikuttaa kirjoitusten sisältöön. Vahvasti sentralisoidussa Ranskassa vaikutusvaltaisimmat ”yleiset” tiedotusvälineet toimivat Pariisista käsin, mutta alueelliset tiedotusvälineet määrittävät yhä nykyäänkin paikallisia keskusteluita.²⁰ Vaikka alueelliset tiedotusvälineet useimmiten kohtelivat kansainvälisiä tapahtumia toisarvoisina asioina, ne saattoivat myös tarkastella tiettyjä ulkopoliittisia aiheita poikkeavalla tavalla. Pierre Laborie antaa tästä mielenkiintoisen esimerkin tarkkailemalla vuosien 1935–1940 Etelä-Ranskan lehdistön Espanjan sisällissodan diskursseja.²¹

Ranskalaisen lehdistön kirjo ulottui jo 1900-luvun alussa päivälehdistä viikkolehtiin, populaarista ”viemärilehdistöstä” erikoisjulkaisuihin, satiirisista lehdistä sarjakuviin ja urheilulehdistöön, joilla kaikilla oli omat olettamuksensa yleisöstään sekä tapa käsitellä kansainvälisiä asioita. Lehdillä, televisiolla ja radiolla oli myös eri tapoja muokata tietoa yleisölleen. Tämä voi johtua omaa yleisöä koskevista olettamuksista sekä teknisistä syistä. 1900-vuosisadan alussa radio toimi eri teknologisilla ehdoilla mutta myös eri sosiaalisella tasolla – jo pelkästään vastaanottimen hinnan takia – kuin lehdistö. Siinä missä viemärilehdistö saattoi esittää suorasukaista kansallista uhoa tai käsitellä vain pinta-

puolisesti kansainvälisiä asioita, *Le Monden* kaltaisella laatulehdellä oli täysin toisenlainen yleisö, ja sen myötä se saattoi tuottaa toisenlaisen näkökulman maailmanpolitiikkaan.

Esimerkkinä kahdesta erilaisesta ulkopoliittikkaa koskevasta uutistyyppistä voidaan vertailla yhtäältä *Le Tempsin* nimettömästi kirjoitettuja, tiukasti faktapohjaisia pääkirjoituksia, jotka tehtiin yhteistyössä virallisten lähteiden kanssa ja suunnattiin sivistyneelle, pariisilaiselle yleisölle, ja toisaalta vuoteen 1980 asti elokuvateatterissa esitettyjä uutispätkiä. Jälkimäisten tarkoitus oli tarjota ennen elokuvaa yleiskatsaus päivän polttavimmista aiheista viihdyttävällä ja useimmiten kansallista ylpeyttä korostavalla tavalla.²² Luonnollisesti *Le Tempsin* kolumnien ja noiden uutispätkien anti tutkijalle on erilainen.

Edellä mainittu tuo esille yleisön odotukset ja tiedotusvälineiden olettamuksia näistä odotuksista. Ranskalaisten kiinnostusta kansainvälisiin asioihin vuosien 1900–1970 välisenä aikana on yleensä pidetty melko vähäisenä, valikoivana ja vahvasti kansalliseen näkökulmaan keskittyneenä.²³ Yleisesti ottaen on arvioitu, että suurlevikkisten ranskalaisten lehtien tapa käsitellä ulkopoliittikkaa ja kansainvälisiä asioita oli ennen toista maailmansotaa melko pinnallinen, populistinen ja nopeatempoinen sekä ahdaskatseisen nationalismin tai kliseiden sävyttämä.²⁴ Tiedotusvälineet eivät lähtökohtaisesti olettaneet, että yleisö kykenisi ottamaan vastaan pitkiä, tapahtumien monisyisiä taustoja selittäviä artikkeleita. Ainoastaan tietyt lehdet keskittyivät kansainvälisiin tapahtumiin tai lähettivät kirjeenvaihtajia ulkomaille. Muut hyödynsivät tietotoimistojen, erityisesti vuonna 1831 perustetun Havaksen sähkeitä sellaisinaan.²⁵ Samanlainen asenne jatkui toisen maailmansodan jälkeen paikallislehdissä, vaikka valtakunnalliset lehdet alkoivat käyttää enemmän aikaa, palstatilaa ja resursseja kansainvälisiin asioihin. *Le Monde* ja *Libération* esimerkiksi ovat saaneet merkittävän osan maineestaan laatulehtinä nimenomaan tavastaan käsitellä kansainvälisiä asioita. Valitsemallani aikavälillä on ollut olemassa julkaisuja, jotka käsitelivät erityisesti kansainvälisiä asioita. Vuonna 1954 perustettu *Le Monde Diplomatique* on tällainen esimerkki. Kyse ei ole ollut akateemisista julkaisuista, mutta ne korostivat vahvasti lehdistön valistusroolia ja tähtäsivät tiettyyn yleisöön.

Tutkijan on tarkistettava myös tiedotusvälineiden sidonnaisuudet,

kytkökset valtioon sekä taloudelliset, poliittiset ja ideologiset taustat. Ranskassa tiedotusvälineiden ja valtion viranomaisten väliset yhteydet olivat vuosina 1900–1980 hyvin tiiviit. Valtiollisessa omistuksessa olevat audiovisuaaliset tiedotusvälineet sekä tietotoimistot – erityisesti vuosina 1944–1957 tietotoimisto *Agence France-Presse* (AFP), edellä mainitun Havaksen jatkaja, sekä vuoden 1949 jälkeen julkinen televisio- ja radioyhtiö *Radiodiffusion-Télévision Française* (RTF) – noudattivat kukin aikakauden ”virallista linjaa”.²⁶ Vuonna 1964 RTF pyrki saamaan enemmän vapautta valtion kontrollista: se muutti nimensä ORTF:ksi (*Office de Radiodiffusion-Télévision Française*), mutta sen laillisen aseman aito muutos toteutui vuonna 1974, jolloin suhteet valtioon löystyivät. Vasta 1980-luvun alussa alettiin kaavailla myös yksityisiä radio- ja televisiokanavia: ensimmäinen yksityinen televisiokanava Canal Plus perustettiin vuonna 1984, ja ORTF:n kanava TF1 yksityistettiin vuonna 1987. AFP:n tarina kulkee samaan tapaan: toimisto valtiollistettiin vuonna 1944, ja valtio-omistajan vaikutus näkyi esimerkiksi toimiston tavassa käsitellä Algerian sotaa. Sodan kontekstissa toimittajat onnistuivat kuitenkin vuonna 1957 sopimaan hallituksen kanssa ”itsenäisyys sopimuksen”, joka muutti Algerian sodan uutisoinnin sävyä.²⁷ Valtion viranomaiset vaikuttivat myös hienovaraisemmin tiedotusvälineiden toimintaan. Valtio näki median strategisena ja jopa poliittisena työkaluna, jolla oli mahdollista katkaista tai kontrolloida tiedonkulkua. Havaksesta sanonta kuului, ettei se saanut kritisoida liian voimakkaasti Ranskan virallista politiikkaa: aina oli riski, että lähetinverkostot ja puhelinlinjat katkeaisivat.²⁸

Tiedotusvälineiden ammattilaisten, esimerkiksi kustantajien, toimittajien ja median omistajien, taloudellisen edun tavoittelu sekä tiedotusvälineiden omistusrakenne ja taloudellinen tausta vaikuttavat myös median uutisointiin. Tällaisia median toimintaan vaikuttavia tekijöitä ovat esimerkiksi halu saada lisää lukijoita tai yleisöjä, emoyhtiön tai omistajan kontaktit tiettyihin poliittisiin, ideologisiin tai taloudellisiin ryhmittymiin sekä toimittajien henkilökohtaiset kontaktit ja intressit. Suurin osa Ranskan lehdistöstä ja mediasta on käyttänyt 1910-luvulta lähtien rahoituskeinona mainoksia, mikä on tarjonnut suurille ilmoittajille vaikutusvaltaa suhteessa tiedotusvälineisiin ja mahdollisuuden jopa toimia ”omien lehtiensä” kautta.²⁹ Tiedetään tapauksia, joissa

tiedotusvälineet ovat ottaneet vastaan mainosrahaa vierailta valtioilta tai tietyiltä intressiryhmiltä: toiseen maailmansotaan asti ranskalainen lehdistö oli melko rahanhimoista ja monet lehdet suostuivat maksua vastaan julkaisemaan lempeitä artikkeleita vieraista valtioista.³⁰ Vuonna 1919 Ranskan Suomen suurlähetystön lehdistöattasea Yrjö Hirn välitti tietoa Helsinkiin Pariisin lehtien ahneudesta ja ”propaganda-budjettinsa” pienuudesta, jotka hankaloittivat huomattavasti hänen ponnistelujaan välittää myönteistä kuvaa Suomesta.³¹ Toisen maailmansodan jälkeen tilanne muuttui, mutta sekä Yhdysvallat että Neuvostoliitto onnistuivat moneen otteeseen vaikuttamaan lehdistön näitä maita koskeviin uutisiin.

Lopuksi tutkijan on syytä kiinnittää huomiota tiedotusvälineiden poliittiseen ja ideologiseen taustaan. 1900-luvun alusta 1970-luvulle nämä olivat erittäin tärkeitä tekijöitä huomioon ottaen ranskalaisen puoluelehdistön voimakkuuden, mutta myös muun lehdistön usein esittämät voimakkaat sisäpoliittiset ja ideologiset kannanotot.

Ranskalaisen kommunistisen puolueen äänitorvi *L'Humanité*, joka sai alkunsa vuonna 1905 kirjailija-poliitikon Jean Jaurèsin aloitteesta, on tunnetuin esimerkki tästä ”poliittisesta lehdistöstä”.³² *L'Humanité* noudatti Ranskan vasemmiston trendejä kulkien 1800-luvun liberaali-vasemmiston kautta 1920-luvun kommunistiseen Internationaaliin ja päätyen kylmän sodan aikana ihannoimaan Neuvostoliittoa. Ranskalainen uskonnollinen lehdistö on toinen esimerkki spesifisesti ideologisesta tai ainakin tiettyyn arvomaailmaan sitoutuneesta lehdistöstä. Joskus tiedotusvälineet saattoivat myös ottaa suoraan kantaa päivänpolitiikkaan: erityisen näkyvä esimerkki löytyy 1960-luvulta, jolloin keskivasemmistoon kallistuva viikkolehti *L'Express* ja sen omistaja Jean-Jacques Servan-Schreiber tukivat aktiivisesti kahta ”keskustaeurooppalaista” poliitikkoa, Gaston Defferrea ja Jean Lecanuet'ta.³³

Ranskan suuremmat päivälehdet ovat kuitenkin olleet toisen maailmansodan jälkeen puoluepoliittisesti sitoutumattomia, vaikka ne erottuvat toisistaan aatteellisilla eroilla ja antavat erilaisten maailmankuvien näkyä sivuillaan. *Le Figaron* konservatiivisempi ja elitistisempi tyyli sekä läheisemmät suhteet liike-elämään ja diplomaattisiin piireihin erottuvat selkeästi *Libérationin* vasemmistolaisemmasta, liberaalimmasta ja kulttuurisesti vaihtoehtoisesta otteesta. Vakavansävyiset,

”yleisiä asioita” käsittelevät *Le Temps* ja *Le Monde* pyrkivät tasapainoiseen ja opettavaiseen uutisointiin, vaikka edustivat kolumneissaan pääasiassa keskusta-liberaalia ja maltillista sekä *Le Tempsin* tapauksessa vielä kovasti virallisen politiikan sävyttämää linjaa. Sitä vastoin populaari ja suurilevikkinen lehdistö korosti populistisempaa, yksinkertaistettua näkökulmaa maailman tapahtumiin, Ranskan asemaan ja maan kansallisiin tavoitteisiin. Samalla esimerkiksi vuosisadan alun eräät suurilevikkiset pennilehdet, kuten *Le Petit Journal*, esittivät selkeitä poliittisia väitteitä, usein peitetysti kansallismielisissä lauseissa: lehti otti esimerkiksi selkeästi kantaa kapteeni Dreyfusia vastaan, ja maailmansotien välisenä aikana levisi ultranationalististen ryhmittymien diskurssi.³⁴

Suoria tietolähteitä tapahtumista ja päätöksenteon tietopohjasta

Kun tiedotusvälineiden konteksti on määritelty, ulkopoliitikan historian tutkija voi hyödyntää niiden tuottamaa materiaalia monella tavalla. Ensimmäinen tapa on käyttää tiedotusvälineitä suorina tietolähteinä ulkopoliittisesta päätöksenteosta sekä kansainvälisistä tapahtumista ja ilmiöistä: tutkija käsittelee toimittajien tuottamaa tietoa ja arvioi tiedotusvälineiden luotettavuutta samalla tavoin kuin diplomaattien tai viranomaisten raportteja.

Parhaimmillaan tiedotusvälineet voivat näin täydentää virallisten arkistosarjojen aukkoja tai tuoda esille uusia näkökulmia virallisiin lähteisiin. Suomen ja Ranskan välisistä suhteista löytyy tästä hyvä esimerkki keväältä 1918.³⁵ Ranskan suhtautuminen itsenäiseen Suomeen kiristyi vuonna 1918 sitä mukaa, kun valkoiset kallistuivat Saksan suuntaan. Alkukesästä 1918 Iso-Britannia lähetti Suomeen asiaa koskevan ärtyneen nootin. Kontekstin perusteella olisi loogista ajatella, että Iso-Britannian liittolainen Ranska olisi lähettänyt samansävyisen nootin. Ranskan ulkoasiainministeriön arkistoista ei kuitenkaan löydy merkkejä tästä; ainoastaan *Le Temps* mainitsee jossain kolumnissa Ranskan lähettävän nootin Suomeen, jossa paheksutaan Suomen Saksa-myönteistä politiikkaa. Ensimmäisen maailmansodan ollessa vielä meneillään *Le Temps* oli sotasensuurin kohde ja sen toimituksella oli tiiviit suhteet ulkoasiainministeriöön. Vaikka lehden mainitsemaa

ranskalaista noottia ei löydy suomalaisista eikä ranskalaisista arkistoista, on hyvin todennäköistä, että se itse asiassa lähetettiin. Koska *Le Tempsin* lehden artikkeli on ainoa asiaa koskeva lähde, tutkija joutuu kuitenkin olemaan varovainen johtopäätöksissään.

Toinen esimerkki lehdistöstä lähdemateriaalina ja siihen liittyvistä ongelmista on Suomea käsittelevä Gabriel Hanotaux'n artikkeli joulukuussa 1939.³⁶ Se on kirjoitettu talvisodan aikana, jolloin ranskalainen lehdistö otti vahvasti kantaa Suomen puolesta.³⁷ Entinen ulkoasiainministeri (1894–1898) Hanotaux kirjoitti, että 1800-luvun viimeisinä vuosina Ranska pyrki Helmikuun manifestin kriisin kontekstissa ottamaan Suomen tapauksen virallisesti puheeksi Venäjän keisarin kanssa. Tavoitteena olisi ollut lieventää Venäjän Suomeen kohdistuvia kovia otteita, joita ranskalainen lehdistö oli tuolloin paheksunut. Lukiessaan Hanotaux'n artikkelia tutkija ei voi kuin yllättyä: tähän mennessä tällaisesta virallisesta ranskalaisesta aloitteesta ei ole löytynyt jälkeäkään. Päinvastoin lähteet viittaavat siihen, että vaikka laaja osa ranskalaista lehdistöä ja eliittiä otti kantaa Suomen puolesta, Ranskan hallitus oli vuosina 1892–1914 selkeästi vastahakoinen lausumaan mitään, mikä olisi voinut häiritä sen liittolaista Venäjää.

Olisi tarpeettoman rohkeaa käyttää Hanotaux'n artikkelia ”suorana lähteenä”, johon voitaisiin nojata ja sen perusteella sanoa, että kyseiset piirit onnistuivat vaikuttamaan Ranskan viralliseen näkemykseen Suomen kohtelusta. Mutta teksti tarjoaa kiinnostavan näkökulman Ranskan ulkopolitiikkaan ja voisi toimia pontimena tarkistaa Hanotaux'n paperit. Tiedotusvälineet voivat siis tarjota vinkkejä siitä, mihin tutkimuksen heuristisessa aineistonkeräämisen vaiheessa tulisi kiinnittää huomiota.

Tiedotusvälineet voivat myös antaa taustatietoa laajemmista ulkopolitiikkaa koskevista ilmiöistä, jotka tulevat huonosti esille tavanomaisista arkistolähteistä. Tästä voidaan ottaa kaksi esimerkkiä: 1920–1930-luvun *Le Figaron* ”mouvement diplomatique”-artikkelit ja Albert Londresin reportaasimatkat vuoden 1920 Venäjälle, 1920-luvun Ranskan Guyanan rangaistusleireihin ja Itä-Eurooppaan.³⁸ *Le Figaron* ”mouvement diplomatique”-artikkelit olivat eräänlaisia ilmoituspalstoja, joissa lehden toimitus kuvaili muun muassa diplomaattien siirtymistä asemamaasta toiseen sekä ulkoasiainministeriön sisäisiä ylen-

nyksiä ja eläkkeelle lähtöjä.³⁹ Lähteet olivat virallisia ilmoituksia sekä yksittäisiä kontakteja viranomaisiin. Yhdessä diplomaattimatrikkeliin kanssa kyseiset artikkelit voivat toimia hyvänä lähteenä tutkijalle, joka haluaa rekonstruoida aikakauden diplomaattisia verkostoja. Muihin lähteisiin yhdistettynä Londresin reportaasit Ranskan rangaistusleireiltä tai Venäjältä ovat hyödyllisiä lähteitä hänen kuvailemistaan ilmiöistä. Toimittajien reportaasit yleensä antavat historioitsijoille suoraa tietoa tilanteista, paikoista ja tunnelmista. Ne voivat myös antaa, samalla tavalla ja samoilla reunaehdoilla kuin muistelmat, tietoja henkilöistä ja vaikkapa jostain konferenssin tai neuvottelun ilmapiiristä ja seikoista. Pariisin lehdistön kuvaukset vuoden 1919 rauhankonferenssin ajasta ovat hyvä tapa eläytyä konferenssin ilmapiiriin ja saada tietoa erilaisista ilmiöistä.

Samalla tavoin tiedotusvälineet, ja erityisesti ennen toista maailmansotaa tietotoimistojen sähköiset ja lehtiartikkelit, antavat tutkijalle käsityksen siitä tietopohjasta, johon päättäjät nojaavat tekemällä ulkopoliittisen päätöksensä. Ulkopoliittiset päätöksentekijät saavat tietonsa monista lähteistä, ja ainakin 1900-luvun ensimmäisellä puoliskolla keskeisenä lähteenä toimivat tiedotusvälineet ja tietotoimistot: ranskalaiset suurlähettiläät, sotilasedustajat ja konsulit viittaavat toistuvasti ranskalaisen lehdistön artikkeleihin tai käyttävät asemamaidensa lehdistöä. Tiedotusvälineiden antama tieto voi olla ratkaisevassa asemassa tietyssä päätöksessä tai hitaasti ja pitkällä aikavälillä kasautunutta taustatietoa tietyistä paikasta ja tilanteesta. Mikäli esimerkiksi vuoden 1938 *Le Tempsin* artikkeli Ruotsin rautamalmin myynnistä natsi-Saksaan löytyy Ranskan ulkoasiainministeriön pääsihteerin papereista reunamerkintöineen, on mahdollista päätellä, että artikkelin tieto imeytyi jollain tavalla päätöksentekoon.⁴⁰ Samalla tavalla Havaksen tai AFP:n kirjeenvaihtajat saattoivat olla ensimmäisiä, jotka raportoivat jostain ilmiöstä tai tapahtumasta Pariisiin.

Avain sisäpoliittisen kontekstin ymmärtämiseen

Tiedotusvälineet ovat vielä hyödyllisempiä rekonstruoidessaan päätöksenteon konkreettista ilmapiiriä ja päätösten tekemisen sisäpoliittista kontekstia. Tiedotusvälineet antavat ensinnäkin runsaasti suoraa

tietoa sisäpoliittisista keskusteluista ja erilaisten ryhmien kannoista mukaan lukien ulkopoliittiset asiat ja päätökset. Tiedotusvälineiden poliittinen ja taloudellinen tausta antaa tutkijalle käsityksen siitä, mitä kukin ryhmä tai toimija ajattelee tietyistä ulkopoliittisista asioista, ja myös mitä sen ryhmän asema on suhteessa konkreettiseen ulkopoliittiseen päätöksentekoon. Yhteys voi olla suora ja yksinkertainen. 1930-luvun kommunistisen *L'Humanité*-lehden Neuvostoliittoon liittyvät artikkelit välittävät selkeän kuvan ranskalaisten kommunistien Stalinin politiikkaa koskevasta ajattelusta sekä Ranskan ja Neuvostoliiton mahdollisesta allianssista. Samalla ranskalainen lehdistö peilasi ranskalaisten yleistä paheksuntaa Neuvostoliiton hyökkäystä kohtaan talvisodan alussa. Lehtien kantojen välillä oli nyanssinomaisia eroja, mutta tiedotusvälineiden vahva yksituumaisuus Neuvostoliiton käsittelyssä oli osa ranskalaista päätöksentekoa.⁴¹

Vuorovaikutus voi myös olla paljon hienovaraisempaa, esimerkiksi kun ulkoasiainministeriön virkamiehet käyttävät hyväksi tarkasti kontrolloituja tietovuotoja saadakseen läpi tietyn kuvan oman maansa politiikasta tai tehdäkseen tietyn vaikutuksen ulkomaihin. Renaud Meltz antaa hyvän esimerkin tästä jäljittämällä Ranskan 1930-luvun ulkoasiainministeriön pääsihteerin Alexis Légerin henkilökohtaisten papereiden avulla tämän kontaktit Pertinaxin ja muiden toimittajien kanssa. On helppo huomata, miten Léger inspiroi Pertinaxin artikkeleita ja käytti hyväksi tämän suhteita toimittajiin. Tässä tapauksessa tiedotusvälineet antavat sekä hyvän kuvan valtion yrityksestä vakuuttaa yleisöä että tietyn ryhmän ajatustavasta.⁴²

Demokraattisia yhteiskuntajärjestelmiä tutkittaessa tiedotusvälineet tarjoavat monipuolisen materiaalin, josta saa laajan kuvan yhteiskunnan toiminnasta, sen rakenteista sekä erilaisista keskenään kamppailevista ryhmistä. Ranskan tapauksessa median vaikutus tuntuu ensin kohdistuvan sisäpoliittiseen päiväjärjestykseen, poliittisiin prosesseihin ja keskusteluihin.⁴³ Tiedotusvälineet eivät ole kaikkivoipia, mutta ne muokkaavat julkisen keskustelun päiväjärjestystä ja näin on myös ulkopoliittisissa asioissa.⁴⁴ Ranskan ”koloniaalinen puolue” ja sen lehdistösuhteet 1880–1914 on hyvin tunnettu esimerkki. Kolonialismi ei ollut 1800-luvun lopun Ranskassa itsestäänselvyys, vaan sitä ajoi tietty ryhmä, joka erilaisista taloudellisista, poliittisista ja ideologisista syistä yritti vaikuttaa tiedotusvälineisiin ja poliittisiin johtajiin.⁴⁵

Usein kuitenkin tiedotusvälineiden antama kuva ja varsinaiset ulkopoliittiset päätökset eivät täsmää. Hyvä esimerkki tästä ovat talven 1919–1920 Ranskan parlamenttivaalit. Suurin osa konservatiivisesta lehdistöstä otti silloin selkeän antikommunistisen ja antibolševistisen kannan, ja hallituksen jäsenten oli esitettävä vahvasti sen mukaisia ulkopoliittisia suunnitelmia, kuten esitys suorittaa interventio Venäjälle.⁴⁶ Samaan aikaan kuitenkin pääministeri Georges Clemenceau oli jo supistanut Ranskan interventiosuunnitelmat lähes olemattomiin.

Tiedotusvälineet ja toimittajat voivat myös yrittää vaikuttaa virallisen ulkopoliittisen keskustelun yleiseen sävyyn. Tämänäyttypinen uutisointi antaa tutkijalle näköalapaikan tärkeisiin politiikan sisäpiirissä tapahtuneisiin keskusteluihin, jotka ovat tuttuja sekä toimittajille että päätöksentekijöille. Tässäkään tiedotusvälineiden vaikutus ei ole koskaan ainoa voima eikä se toimi yhdensuuntaisesti. Esimerkiksi ranskalainen lehdistö osallistui eliittien ja laajojen kansanosien julkiseen mielipiteiden vaihtoon Algerian sodasta, ja media antaa hyvän kuvan niistä väittelyistä, joita käytiin myös parlamentissa ja poliittisissa piireissä.⁴⁷ 1930-luvun Ranskassa Tabouis ja Pertinax ajoivat sekä omissa lehdistössään että suorissa kontakteissa virallisten päättäjien kanssa uutta ulkopoliittista linjaa, joka olisi ottanut tiukemman asenteen Hitlerin Saksaan. He olivat kuitenkin vain kaksi vaikuttajaa monista, ja lopulta heidänkin näkemyksensä muokkautuivat keskusteluissa poliittisten päättäjien kanssa. Tabouisin ja Pertinaxin artikkelit, joissa he puolustavat tiettyjä ratkaisuja Ranskan turvallisuusongelmiin, ovat kuitenkin erinomainen ikkuna ulkopoliitikkaa koskeviin argumentteihin.⁴⁸

Tietoa mielenmaisemista, kulttuurista ja kollektiivisista näkemyksistä Kaikkiaan tiedotusvälineet ovat hyvä ikkuna demokraattisen yhteiskunnan kollektiivisiin mielenmaisemiin. Niiden kautta tutkijalle välittyy lukemattomia merkkejä yhteisön kulttuurisesta ympäristöstä, näkemyksistä ja paradigmoista.

Nigel Gould-Davis ja Andrew Rotter kuvailevat Patrick Finneyn toimittamassa kirjassa ideologioiden, kollektiivisten paradigmojen ja ”kulttuurin” vaikutusta ulkopoliittisiin päätöksiin.⁴⁹ Ranskalaiselle koulukunnalle ”kollektiiviset mielikuvat” (*représentations collectives*)

ovat alusta lähtien olleet osa politiikan selittämistä; niin kutsutun kulttuurisen käänteän yhteydessä tämä piirre on nousut yhdeksi kentän suurimmista tutkimuskysymyksistä.⁵⁰ Tiedotusvälineet ovat samalla tavoin kuin muutkin lähteet kulttuurisia merkkejä, jotka antavat käsityksen yhteiskunnan kulttuurisesta maisemasta.⁵¹ Toisaalta kulttuurisen taustan nostaminen entistä keskeisemmäksi kysymykseksi on herättänyt ongelmia. Rotter kuvailee, miten ”kulttuurinen tausta” selittää potentiaalisesti kaiken tai ei mitään. Historiantutkimuksen sektorille, jolle ulkopoliittisen päätöksenteon selittäminen on keskeistä, ongelma ilmenee siinä vaiheessa, kun pitää artikuloida yksittäisen päätöksen kulttuurinen tausta.

Jotkut tapaukset ovat selkeitä: ranskalaisten 1930-luvun antikommunismi tai heidän sotaväsymyksestä syntynyt pasifisminsa⁵² tai vaikkapa sukupuolittuneet käsitykset voimakkaista/heikoista kansoista ja sotaohittajan ideaalisesta toiminnasta pystytään jäljittämään tiettyihin päätöksiin asti. Joskus kuitenkin kulttuurisidonnaisia tekijöitä on vaikea yhdistää tiettyihin päätöksiin, jotka ovat puhtaasti poliittisen laskelmoinnin sanelemia tai sattumanvaraisia. Kulttuuriset tekijät eivät olekaan monoliittisiä struktuureja: ne kehittyvät, muuttuvat, sirpaloituvat yhteiskunnan sisällä ja toimivat vuorovaikutuksessa tiettyjen poliittisten päätösten kanssa. Rotter muistuttaa esimerkiksi, että Korean sodan alku vuonna 1950 tiesi nopeaa muutosta amerikkalaisissa diskursseissa kiinalaisista, kun he muuttuivat toisen maailmansodan ahkerista satureista kommunistisiksi petteureiksi. Samalla tavoin ranskalainen antikommunismi tai laajasti levinneet ”juutalaiskriittiset” käsitteet ”realisoituivat” vasta sodan alkaessa syyskuussa 1939. Tiedotusvälineiden diskurssit ovat myös osa konkreettisia poliittisia ja taloudellisia struktuureita, joita eri medioiden kirjoitukset ohjaavat eri tavoilla.

Noissa reunaehdoissa tutkijalle on kuitenkin hyödyllistä saada kuva yhteiskunnan hengenmaisemasta ja kulttuurisista paradigmoista, jotka voidaan tapauskohtaisesti liittää tiettyihin ulkopoliittisiin päätöksiin. Tiedotusvälineitä voi käyttää osoittamaan millaisessa ympäristössä päätökset tehtiin, kuten esimerkiksi Patrick Salmon tekee kuvailemalla mielikuvien vaikutusta Englannin skandinaaviseen politiikkaan.⁵³ Mediassa ilmenee, ei vain ”eliitin” konsensus, vaan monet kollektiiviset konsensukset, paradigmat ja toimijoiden itsestäänselvytykset.

Hyvän esimerkin tästä tarjoavat sosialistilehtien *L'Humanité*n ja *Le Tempsin* ensimmäiset artikkelit bolševikkien vallankumouksen jälkehen.⁵⁴ Saman Havaksen sähkeen perusteella, jonka Ranskan hallituksen oli saanut, molemmat lehdet esittivät perusfaktat samalla tavalla. Vaikka lehtien ideologinen tausta on eri, niitä monessa suhteessa yhdistää tietynlainen näkemys asiaan, ja tietysti ensimmäisen maailmansodan konteksti. Molemmat lehdet kritisoivat bolševikkeja, tukevat Venäjän väliaikaishallituksen johtajaa Aleksandr Kerenskiä, näkevät Saksan vaikutusvallan Venäjän vallankumouksen takana ja pelkäävät Leninin mahdollista rauhanjulistusta, joka romuttaisi itärintaman Saksaa vastaan. Artikkelit osoittavat, millaisia olivat kyseisen ajan tyyppilliset ranskalaiset reaktiot Venäjän tapahtumiin. Sen lisäksi *Le Tempsin* kolumni on hyvin lähellä Ranskan virallista kantaa. Molemmat tekstit antavat tutkijalle tietoja siitä tunnelmasta, joka määritti talvella 1917 Ranskan reaktiota bolševikkien vallankumoukseen – ne myös antavat esimakua poliittisten päättäjien reaktioista, jotka tutkija löytää virallisista arkistoista.

Pierre Laborie antaa toisen hyvän esimerkin analysoidessaan tiedotusvälineiden avulla, miten Ranskassa tietyt paradigmat saavuttivat hallitsevan aseman ennen vuotta 1939. Tällaisia ovat esimerkiksi kuva Ranskan kansallisista tavoitteista ja asemasta Euroopassa, näkemykset Saksasta ja Isosta-Britanniasta, kansallisen identiteetin ongelmat ja antikommunismi. Nämä paradigmat taustoittavat ranskalaisten reaktioita 1930-luvun maailman tapahtumiin. Yksinkertaistamatta todellisuutta liikaa Laborie pystyy maalamaan vakuuttavan kuvan ranskalaisista mielenmaisemista, 1930-luvun kollektiivisesta tunnelmasta, jossa ulkopoliittiset päättäjätkin toimivat – hän rakentaa yhteyden yksittäisiin päätöksiin varovaisesti ja tapauskohtaisesti.⁵⁵ Duroselle käyttää myös lehdistöä muodostaakseen kuvan vuoden 1938 Münchenin sopimusta koskevista ranskalaisista keskusteluista. Tarkastellessaan median analyysin jälkeen Ranskan ulkoasiainministeriön arkistoja, joiden avulla hän pääsi näkemään suljettujen ovien taakse Ranskan viralliseen päätöksentekoon, Duroselle havaitsi suurin piirtein samat mielikuvat ja samat keskustelut, joissa pohdittiin samoja vaihtoehtoja.⁵⁶

Ei ole olemassa selvää laadullista eroa tai tiivistä muuria sisäpoliittisten debattien ja ulkopoliittisten päätösten välillä.⁵⁷ 1960-luvun ranskalaisten yksityisomistuksessa olevien, niin kutsuttujen ”vapaiden

radiokanavien” hedonismi ja kevytmielisyys,⁵⁸ 1930-luvun massalehdistön avoimesti esillä oleva ”juutalaishuumori”, Pathé- uutispätkien tammikuun 1940 ilmoitus siitä, että Suomi taistelee saksalaisia vastaan,⁵⁹ 1920-luvun oikeistolaisen lehdistön vahva antikommunismi tai 1950-luvun kommunistisen lehdistön ankara sävy Länsi-Saksaa kohtaan antavat kaikki tietoa siitä, millainen oli ranskalaisyleisön eri osien mielenlaatu. Tämä ei tarkoita, että mielikuvat olisivat vaikuttaneet suoraan viralliseen ulkopoliittikkaan – mutta jos tutkija ei ota niitä huomioon, hän menettää tärkeitä taustatietoja, jotka voivat auttaa ymmärtämään yksittäisiäkin päätöksiä.

Suomen ja Ranskan suhteita käsittelevässä tutkimuksessani sain tiedotusvälineistä paljon tietoa siitä ilmapiiristä, jossa Suomen asioita käsiteltiin Ranskassa eri aikoina. Ranskassa Suomi ja Pohjoismaat oli selkeästi tiettyjen ryhmien asia, lähinnä keskusta-vasemmistolaisten, jotka ihailivat pohjoismaisia yhteiskuntia ja niiden ”konservatiivisia utopioita”.⁶⁰ Samalla tavalla Suomen asioita katseltiin tiettyjen paradigmojen kautta, joita olivat ajankohdasta riippuen esimerkiksi antikommunismi, vuosina 1918–1919 vahva usko Ranskan vaikutuspiirin luonnolliseen laajenemiseen Itä-Euroopassa tai tietyt käsitykset sivistyksestä ja ”oikean” itsenäisen valtion tunnusmerkeistä. Suomi ja Pohjoismaat eivät itsessään tarkoittaneet mitään 1920–1930-luvun ranskalaisille, mutta sanat toivat mieleen tiettyjä mielikuvia, jotka saattoivat olla erilaisia eri ryhmillä. Kommunisteille Suomi oli pitkään vuodesta 1918 ”valkoisten pyövelien” maa, kun taas kaikille muille se oli lähinnä esimerkki rohkeasta demokratiasta vaarallisissa olosuhteissa tai ta-pauskohtaisesti esimerkki Moskovon kaksinaamaisuudesta.

Tiedotusvälineet lähteinä – mille kysymyksille?

Tiedotusvälineet ovat siis kiinnostava lähde myös ulkopoliittikan ja kansainvälisten suhteiden historian tutkijalle. Ne ovat erityisesti omiaan luomaan tutkijalle käsitystä siitä poliittisesta, ideologisesta ja kulttuurisesta ympäristöstä, jossa ulkopoliittisia päätöksiä tehtiin, sekä noista debateista, jotka valtioiden sisällä käytiin ulkopoliittikasta.

Kontekstiin hyvin perehtynyt, varovainen ja kriittinen tutkija voi siis käyttää tiedotusvälineitä saadakseen paremman ja kokonaisvaltai-

semman kuvan ulkopoliittisesta päätöksenteosta ja siitä ilmapiiristä, jossa se tapahtuu. Mikään ei kuitenkaan ole automaattista tai toistu samalla tavalla ajasta ja paikasta toiseen: tutkijan vaikea tehtävä on asettaa lähteet kontekstiinsa ja päätellä varovaisesti, mikä niiden vaikutus ja rooli on ollut.

Samalla tutkijan tiedotusvälineiden käyttö lähteinä linkittyy hänen kysymyksenasetteluunsa ja käsitykseensä ulkopoliitikan ja kansainvälisten suhteiden luonteesta. Tämän artikkelin lähtökohtana oli kysymys, millä tavoin tiedotusvälineitä voi käyttää ulkopoliittisen päätöksenteon tutkimuksessa. Kysymykseen on vastattu tietoisesti poliittisen historian lähestymistavalla, jossa tiedotusvälineet ovat luonnostaan toissijaisessa asemassa viranomaislähteisiin verrattuna. Media tuo oman lisäarvonsa, mutta tutkimuksen lähtökohta on viranomaisten tuottama materiaali. Sen sijaan, mikäli tutkijan tavoitteena on tutkia esimerkiksi kansainvälisiä kulttuurisuhteita tai jonkun ryhmän reaktioita maailman asioihin ja suhdetta niihin, voi tiedotusvälineitä käyttää pääaineistonakin. Tärkeintä on muistaa, ettei tutkimus ole arkistolähteiden puhtaaksi kirjoittamista, vaan lähteiden lähestymistä sopivilla kysymyksillä.

Viitteet

- 1 Haluaisin kiittää kommentista Niko Hatakkaa, Mika Suonpäästä, sekä toimittajia ja kahta nimetöntä arvioitsijaa.
- 2 Näitä David Reynolds kutsuu "life-and-death governmental decisions for peace or war". Reynolds 2006, 75.
- 3 Ammattidiplomaatit korostavat itse usein tätä tulkintaa työstään. 1900-luvun alun Ranskassa tai Iso-Britanniassa diplomaateiksi kouluttautuneet ja työssään sellaisiksi oppineet henkilöt korostivat ammattinsa poikkeuksellisia normeja ja erikoista luonnetta. Ks. esim. Cambon 1926. Tämä ilmiö löytyy myös Suomessa, jossa itsenäisen valtion ensimmäinen diplomaattisukupolvi tunsi tarvetta esittäytyä "perinteisinä diplomaatteina". Ks. Paasivirta & Mylly 1969.
- 4 Trachtenberg 2006, 140–168, 217–256.
- 5 Trachtenberg 2006, 249.
- 6 Hovi 1997, 11–23; Iggers 1984, 43–79; Renouvin & Duroselle 1964; Soikkanen 1989.
- 7 Renouvin & Duroselle 1964, 1.
- 8 "International History" kuvaillaan hyvin kirjassa Finney 2005 tai artikkelis-

- sa Reynolds 2006. Robert Frank kartoittaa ranskalaisen koulukunnan nykytila kirjassansa Frank 2012; koulukunnan nykypäivän tutkimussuunnista saa käsitystä Frankin juhla kirjasta, Guieu & Sanderson 2012.
- 9 Mitä Paul Kennedy kutsuu ”the realities behind diplomacy”. Finney 2005, 42.
- 10 Duroselle 1979, 181–210.
- 11 Tutkiessaan 1930-luvun Ranskan lehdistön näkemystä Mussolinin Italiasta, tutkija Pierre Milza korostaa samalla tutkivansa nimenomaan Ranskan ulkopoliitiikan taustaa, jossa käsitykset maailmasta, maailmanpolitiikasta sekä Ranskan olemuksesta ja toimintamahdollisuuksista kamppailivat keskenään ja vaikuttivat ulkopoliittikkaan. Sama näkemys yhdistää Pierre Laborien tutkimusta Ranskan julkisesta mielipiteestä 1938–1945 sekä Suomessa vaikapa Michael Berryn tutkimusta Yhdysvaltojen Suomi-politiikasta vuosina 1939–1943. Milza 1988, 318–321; Milza 1987; Laborie 2001; Berry 1987.
- 12 Tiedotusvälineet ovat siis eri asia kuin ”julkinen mielipide”, jonka defintio on ikuisuusdebatti ja luonne problemaattinen. Ks. esim. Becker 1988, 161–183.
- 13 Aiheesta ks. Ory 1999.
- 14 Martin 2005, 52. Tämä osa perustuu seuraaviin kirjoihin: Bellanger, Godechot, Guéral & Terrou 1972; Charle 2004; d’Almeida & Delporte 2010.
- 15 Prot 2007; Martin 2005, 74.
- 16 Ensimmäisen maailmansodan jälkeen ammattitoimittajia kritisoitiin Ranskassa heidän halukkuudestaan levittää sodanajan hallituksen propagandaa. Debatti synnytti vuonna 1918 ensimmäisen eettisen säännösten (Charte des devoirs des journalistes). Vuonna 1931 kirjan julkaisu, jossa kuvailtiin vuosisadantavanteen ranskalaisen lehdistön ja Venäjän valtion välisiä suhteita, aiheutti toisen kritiikkivöryn. Se vaikutti siihen, että vuonna 1935 ammattitoimittajan status määriteltiin laissa (niin kutsuttu ”Brachard laki”). Samaan aikaan luotiin toimittajakortti-järjestelmä. Ranskalaisten toimittajien eettiset säännöt perustuvat nykypäivänä vuonna 1971 Münchenissä julistettuun eurooppalaiseen ”Charte des devoirs et des droits des journalistes”, jonka adoptoivat silloin EEC-maat sekä Sveitsi ja Itävalta. Eräät muut tiedotusvälineet, kuten Le Monde, julkinen televisioryhmä France Télévision ja muutamat paikallislehdet, julistivat erikseen omat eettiset sääntönsä. Tästä ks. d’Almeida & Delporte 2010; Delporte 1999.
- 17 1930-luvulla Le Tempsin johtajakaksikosta Emile Mireaux oli Ranskan senaatin jäsen, tunnettu julkinen ja poliittinen henkilö, ja Jacques Chastenet oli entinen diplomaatti, historioitsija ja akateemikko.
- 18 Géraud toimi tiiviissä kontaktissa ulkopoliittikkaa hoitavien virkamiesten kanssa, eikä epäroinyt kertoa omaa mielipidettään maan politiikasta ja puolustaa sitä kirjoituksissaan. Duroselle 1979, 118–119.
- 19 Maréchal 2003.

- 20 Tänä päivänä vaikutusvaltaisimman ranskalaisen valtakunnallisen päivälehd-
den *Le Monden* levikki on parhaillaan vähän päälle 300 000 kappaletta –
Länsi-Ranskan alueellinen lehti *Ouest-France* myy päivittäin lähes 800 000
kappaletta alueella, joka ulottuu Normandiasta Bordeaux'hon.
- 21 Laborie 1980.
- 22 Huret 1984. Ks. myös [http://www.ina.fr/video/AFEo4002070/soixante-ans-
de-presse-filmee.fr.html](http://www.ina.fr/video/AFEo4002070/soixante-ans-de-presse-filmee.fr.html)
- 23 Rémond 1966, 177.
- 24 Bellanger, Godechot, Guéral & Terrou 1972, 482 et al.
- 25 Huteau & Ullmann 1992.
- 26 Harrison 1964, 273–285.
- 27 Vignaux 2004, 121–130; Pigeat 1995, 123.
- 28 Prot 2007.
- 29 Yleisesti ks. Winter 1997.
- 30 Eveno 2003.
- 31 Ulkoasiainministeriön arkisto, R. 5 Os. C 6, Hirn ministeriölle, raportti
21, kesäkuu 1919.
- 32 Delporte, Pennetier & Wolikow 2004.
- 33 Becker 2000, 109–110.
- 34 Kupferman & Machefer 1975.
- 35 Clerc 2011, 70.
- 36 Hanotaux'n artikkeli: ”La Finlande et la France”, Gabriel Hanotaux,
L'illustration, 30.12.1939.
- 37 Tala 2012.
- 38 Londres 1998, 2008a, 2008b. Ranskalaisten toimittajien Venäjän-matkoista
ks. Kupferman 2007; Coeuré 1999.
- 39 Ks. esim. *Le Figaro*, 13.8.1932 (<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k297054q>).
- 40 Clerc 2011, 270–293.
- 41 Clerc 2011, 270–292.
- 42 Meltz 2005.
- 43 Holsti 1996.
- 44 “(The press) may not be successful much of the time in telling people what
to think, but it is stunningly successful in telling the readers what to think
about”. Cohen 1963, 13. Ks. myös Munton 1983–1984, 209; Soroka 2003,
27–48.
- 45 Ageron 1990.
- 46 Tästä ks. esim. Becker & Bernstein 1987, osa 1, 45.
- 47 Droz & Lever 1982, 278 et al.
- 48 Bellanger, Godechot, Guéral & Terrou 1972, 561; Bédarida 1979, 192.
- 49 Finney 2005, 105–135, 265–299.
- 50 Reynolds 2006.
- 51 Reeves 2004; Iriye 1990, 99–107.
- 52 Becker & Bernstein 1987; Vaïsse 1993.

- 53 "Without adding up to anything so precise as a 'policy' towards Scandinavia, such views inevitably colored routine diplomatic exchanges in time of low international tension. In times of high tension, when politicians suddenly discovered an interest in Scandinavia and demanded advice from their professional advisors, they acquired much greater significance". Salmon 1997, 17. Pierre Laborie korostaa myös ilmaisua "mielikuvat", ja lisää siihen, että poliittisessa päätöksenteossa "irrationaalisuus vaikuttaa kaikilla tasolla" ("...le poids de l'irrationnel est partout"): Laborie 2001, 63, käännös LC.
- 54 "Un coup d'Etat en Russie", *L'Humanité*, 09.11.1917 (<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k2550936/f1.zoom>); "Bulletin du jour – la seconde révolution russe", *Le Temps*, 10.11.1917 (<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k2550936/f1.zoom>).
- 55 Laborie 2001, 58–68.
- 56 Duroselle 1979, 181–210.
- 57 Rémond 1996, 185.
- 58 Lesueur 2002; Lefèbvre 2008.
- 59 Pathén uutispätkä: Anne-Marie Astresse (toim.), 1940: le journal de votre année, videokassetti Pathé-cinéma/Editions Montparnasse, Paris, 1991. Uutispätkä ilmoittaa katsojille, että "Reichin armeijat hävisivät Suomessa" ("Les armées du Reich battues en Finlande").
- 60 Bataille & Bataille 1993, 26; Clerc 2007–2008, 25–43.

Lähteet

Arkistolähteet

Ulkoasiainministeriön arkisto, R. 5 Os. C 6, Hirn ministeriölle, raportti 21, kesäkuu 1919.

Kirjallisuus

- Ageron, Charles-Robert: *Histoire de la France coloniale*. Armand Colin, Paris 1990.
- Bataille, Marianne & Bataille, Jean-François (toim.): *Une amitié millénaire, les relations entre la France et la Suède à travers les âges*. Beauchesne, Paris 1993.
- Becker, Jean-Jacques & Bernstein, Serge: *Histoire de l'anti-communisme en France*, osa 1. Olivier Orban, Paris 1987.
- Becker, Jean-Jacques: *Histoire politique de la France depuis 1945*. Armand Colin, Paris 2000.
- Becker, Jean-Jacques: *L'opinion. Pour une histoire politique*. Toim. René Rémond. Seuil, Paris 1988.
- Bédarida, François: *La stratégie secrète de la Drôle de Guerre. Le Conseil Suprême*

- Interallié, Septembre 1939–Avril 1940*. Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques et Editions du CNRS, Paris 1979.
- Bellanger, Claude; Godechot, Jacques; Guéral, Pierre & Terrou, Fernand: *Histoire générale de la presse française, tome III, de 1871 à 1940*. PUF, Paris 1972.
- Berry, Michael R.: *American Foreign Policy and the Finnish Exception, Ideological Preferences and Wartime Realities*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1987.
- Cambon, Jules: *Le diplomate*. Hachette, Paris 1926.
- Charle, Christophe: *Le siècle de la presse, 1830–1939*. Seuil, Paris 2004.
- Clerc, Louis: Un serpent de mer du débat français – Le modèle nordique au prisme des discussions françaises. *Nordiques*, 15, 2007–2008, 25–43.
- Clerc, Louis: *La Finlande et l'Europe du Nord dans la diplomatie française – Relations bilatérales et intérêt national dans les considérations finlandaises et nordiques des diplomates et militaires français, 1917–1940*. PIE–Peter Lang, Bruxelles 2011.
- Coeuré, Sophie: *La grande lueur à l'Est, Les Français et l'Union Soviétique, 1917–1939*. Seuil, Paris 1999.
- Cohen, Bernard: *The Press and Foreign Policy*. Princeton University Press, Princeton, NJ 1963.
- d'Almeida, Fabrice & Delporte, Christian: *Histoire des médias en France, de la Grande Guerre à nos jours*. Flammarion, Paris 2010.
- Delporte, Christian; Pennetier, Claude; Sirinelli, Jean-François & Wolikow, Serge (toim.): *L'Humanité de Jaurès à nos jours*. Nouveau Monde, Paris 2004.
- Delporte, Christian: *Les journalistes en France, 1880–1950. Naissance et construction d'une profession*. Seuil, Paris 1999.
- Droz, Bernard & Lever, Evelyne: *Histoire de la guerre d'Algérie (1954–1962)*. Seuil, Paris 1982.
- Duroselle, Jean-Baptiste: *La décadence*. IN, Paris 1979.
- Eveno, Patrick: *L'argent de la presse française des années 1820 à nos jours*. Editions du CTHS, Paris 2003.
- Finney, Patrick (toim.): *Palgrave Advances in International History*. Palgrave, London 2005.
- Frank, Robert: *Pour l'histoire des relations internationales*. PUF, Paris 2012.
- Guieu, Jean-Michel & Sanderson, Claire: *L'historien et les relations internationales; autour de Robert Frank*. Publications de la Sorbonne, Paris 2012.
- Harrison, Martin: Government and press in France during the Algerian war. *The American Political Science Review*, 2/58, June 1964.
- Holsti, Ole: *Public opinion and American Foreign Policy*. University of Michigan, Ann Arbor 1996.
- Hovi, Kalervo: Diplomatian historiasta kansainvälisten suhteiden historiaan. Ranskalaisen selittävän koulukunnan osuus. *Työkalut riviin – Näkökulmia yleisen historian tutkimusmenetelmiin*. Toim. Eero Kuparinen. Yleinen historia, Turku 1997, 11–23

- Huret, Marcel: *Ciné actualités : histoire de la presse filmée, 1895-1980*. H. Veyrier, Paris 1984.
- Huteau, Jean & Ullmann, Bernard: *AFP, une histoire de l'Agence France-Presse : 1944-1990*. Robert Laffont, Paris 1992.
- Iggers, Georg C.: *New directions in European historiography*. University Press of New England, Hanover, New Hampshire 1984.
- Iriye, Akira: Culture. *The Journal of American History* 77/1, 1990, 99-107.
- Kupferman, Fred: *Au pays des Soviets, le voyage français en Union Soviétique, 1913-1939*. Tallandier, Paris 2007.
- Kupferman, Fred & Machefer, Philippe: Presse et politique dans les années trente : le cas du Petit Journal. *Revue d'histoire moderne et contemporaine*, 22, 1975/1, 7-51.
- Laborie, Pierre: *L'opinion française sous Vichy*. Seuil, Paris 2001.
- Laborie, Pierre: *Résistants, Vichyssois et autres. L'évolution de l'opinion et des comportements dans le Lot de 1939 à 1944*. CNRS, Paris 1980.
- Lefèbre, Thierry: *La Bataille des radios libres, 1977-1981*. Nouveau Monde, Paris 2008.
- Lesueur, Daniel: *Pirates des ondes, Histoire des radios pirates au XXe siècle*. L'Harmattan, Paris 2002.
- Londres, Albert: *Le Juif errant est arrivé*. Le serpent à plumes, Paris 1998.
- Londres, Albert: *Au bain*. Arléa, Paris 2008a.
- Londres, Albert: *Dans la Russie des Soviets*. Arléa, Paris 2008b.
- Maréchal, Denis: *Geneviève Tabouis: les dernières nouvelles de demain (1892-1985)*. Nouveau monde éd., Paris 2003.
- Martin, Laurent: *La presse écrite en France au XXème siècle*. Le Livre de poche, Paris 2005.
- Meltz, Renaud: *Alexis Léger, dit Saint-John Perse*. Flammarion, Paris 2005.
- Milza, Pierre: Politique intérieure et politique étrangère. Toim. René Rémond, *Pour une histoire politique*. Seuil, Paris 1988.
- Milza, Pierre: *Le fascisme italien et la presse française, 1920-1940*. Complexes, Paris 1987.
- Munton, Don: Public Opinion and the media from Cold War to Détente to New Cold War. *International Journal*, 39, (1) 1983-1984.
- Paasivirta, Juhani & Mylly, Juhani (toim.): *Suomalaiset ja diplomaattiura (1918-1968)*. Poliittisen historian julkaisusarja, Turku 1969.
- Ory, Pascal: *La censure en France à l'ère démocratique*. Éditions Complexe, Bruxelles 1999.
- Pigeat, Henri: *Le problème du statut de l'agence France-Presse, une agence de presse entre le service public et le marché*. Thèse de doctorat en sciences de l'information, université Paris 2, Panthéon-Assas, sous la direction de Francis Balle, 1995.
- Prot, Robert: *Précis d'histoire de la Radio et de la Télévision*. L'Harmattan, Paris 2007.

- Reeves, Julie: *Culture and international relations – narratives, Natives and Tourists*. Routledge, London 2004.
- Rémond, René: Politique étrangère et politique intérieure françaises à la fin de la IIIème République. *Mélanges Pierre Renouvin, études d'histoire des relations internationales*. PUF, Paris 1966.
- Renouvin, Pierre & Duroselle, Jean-Baptiste: *Introduction à l'histoire des relations internationales*. Librairie Armand Colin, Paris 1964.
- Renouvin, Pierre & Duroselle, Jean-Baptiste: *Introduction to the History of International Relations*. Praeger, London 1967.
- Reynolds, David: International History, the Cultural Turn and the Diplomatic Twitch, *Cultural and Social History*. 3, 2006, 75–91.
- Salmon, Patrick: *Scandinavia and the Great Powers 1890–1940*. Cambridge University Press, London 1997.
- Soikkanen, Timo (toim.): *Turun Koulu: Juhani Paasivirran 70-vuotisjuhlakirja 12.3.1989*. Poliittisen historian julkaisusarja, Turku 1989.
- Soroka, Stuart N.: Media, Public Opinion, and Foreign Policy. *Press/Politics*. 8 (1) 2003, 27–48
- Tala, Henrik: *Suomea pelastamassa – Ranskan pääministeri Édouard Daladier ja Ranskan apu Suomelle 1939–1940*. Unigrafia, Helsinki 2012.
- Trachtenberg, Marc: *The Craft of International History*. Princeton University Press, 2006.
- Vaisse, Maurice (toim.): *Le pacifisme en Europe des années 1920 aux années 1950*. Ed. Bruylant, Bruxelles 1993.
- Vignaux, Barbara: L'Agence France-Presse en guerre d'Algérie. *Vingtième Siècle. Revue d'histoire* (83) 3/2004.
- Winter, James: *Democracy's Oxygen: How Corporations Control the News*. Black Rose, Montreal 1997.